

Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2010: 2009. aasta täitmise ettekanne

Ülevaade Vabariigi Valitsuse 2009. aasta olulisematest sammudest Riigikogus 21.10.2003 heaks kiidetud kriminaalpoliitika arengusuundade elluviimisel vastavalt arengusuundade punktile 33

Lugupeetud Riigikogu liikmed!

Eelmise aasta kõnest jõudsin ette kanda umbes kaks kolmandikku, nii et sel aastal proovime lühemalt. Aga vaevalt see kedagi ülemäära kurvastab.

Mind ennast kurvastas eelmisel aastal see, et aasta alguses tekkis hulganisti spetsialiste, kes ennustasid Eestile koletumalt kuritegelikku 2009. aastat. Nüüd võime tõdeda, et need ennustused ei täitunud – majanduse kõrval kahanes ka kuritegevus tervikuna. Mida Justiitsministeerium ka ettevaatlikult ennustas. Võiksime tagantjärele spekuloida, kes ja miks külvas ühiskonnas oma ettekuulutustega hirmu. Iga paari kuu tagant saime lugeda, kuidas kohe-kohe hakkab kuritegude arv majanduslanguse tõttu kasvama. Aga jäägu see ettekuulutajate endi südametunnistusele. Eks mitmed neist tegutsesid ka heauskselt.

Registreeritud kuritegude arv vähenes võrreldes 2008. aastaga 5%, langedes alla 50 000. Täpsemalt registreeriti 2009. aastal 48 359 kuritegu. Skeptikud võiksid nüüd öelda, et küllap paha valitsus lihtsalt manipuleeris numbritega ega registreerinud kõiki kuritegusid. Selle lükkab aga oma korda ümber Statistikaameti uuring, mille andmetel on kuriteo ohvriks langenud oluliselt vähem inimesi – 26% elanikest. Viis aastat tagasi oli see näitaja 32%. Seega võib julgelt väita, et kuritegevus on meil langustrendis, ja see on hea. Küll on aga 48 000 kuritegu 1,3 miljoni elanikuga riigi kohta väga suur arv. Ja selles ei ole midagi head.

Mida 2009. aasta siis endaga kriminaalpoliitikas kaasa tõi?

Kui ma pidasin 2008. aasta suurimaks õnnestumiseks Viru vangla avamist, siis 2009. aastal on üks teine vanglaehitus kahjuks seisma jäänud. Nimelt ei alustatud Maardusse uue Tallinna vangla ehitamist – ja seda ühe transiidifirma ärihuvide tõttu. Meedias on suurettevõte VOPAK väljendanud valjuhäälselt muret vangide turvalisuse pärast. Kuid tegelikult vaidlustas ta Maardu linna antud ehitusloa kohtus ikka ainult sel põhjusel, et vanglaehitus ei lähe kokku firma huvidega laiendada nii vanglale planeeritud kui sellega külgnevatele maadele. Pean ütleva, et Hollandis registreeritud ettevõtet Eestis esindavate isikute käitumismall ja tegutsemine meenutab kohati 19. sajandi kolonisaatorite suhtumist pärismaalastesse. Olgu sellega, kuidas on – õigust Eestis mõistab kohus ja kuninglik VOPAK peaks oma argumendid esitama kohtule õiguslikus vormis, mitte koputama ametnike, poliitikute ja ajakirjanike ustele.

Küsimus ei ole ainult uues vanglahoones, vaid kogu vanglateenistuses, mis ikka veel ei saa vabaneda okupatsiooniaegsest koormast ehk laagervanglate järeltulijaist. Tegu ei ole mitte paigalseisuga, vaid tagasiminekinguga. Valitsus otsustas juba viis aastat tagasi, et uus Tallinna vangla tuleb rajada Maardusse. Praegune Tallinna vangla laguneb, ja on rumalus kulutada rahva raha ajast ja arust lobudiku remontimisele. Sama kehtib Murru vangla kohta.

2009. aastal vähenes registreeritud kuritegude arv 5%, langedes esimest korda alla 50 000. Langust kinnitab ka Statistikaameti turvalisuse uuring: kuritegude ohvriks on langenud 26% elanikest; viis aastat tagasi oli see näitaja 32.

Eestis on elanike arvuga võrreldes liiga palju vange. Üks vältimatu eeldus olukorra parandamiseks on sulgeda okupatsioonijast pärit vanglad, kus pole võimalik teha nüüdisaegset vanglatööd, ja asendada need tänapäevastega.

Ma ei väsi kordamast, et Eestis on liiga palju vange. Maailma parimaid ülikoole, Londoni King's College, kogub andmeid vangide arvu kohta maailmas ning esitab need kaardil. Mida rohkem vange elanike kohta, seda punasem on riik. Euroopas on Eestist punasemad veel vaid Venemaa ja Valgevene, ühte karva oleme Ukraina, Moldova, Läti ja Leeduga. Meil on 273 vangi elaniku kohta, aga näiteks Soomes 67 – neli korda vähem. Mõistagi ei vähenda uus hoone iseenesest vangide arvu, külla aga loob see eeldused, et kinnipeatavatega saaks teha mõtestatud tööd, mis aitab neil vabanedes kuritegudest hoiduda. Me ju ei taha olla punased.

Oleme Riigikogule üle andnud uue kriminaalpoliitika arengusuundade eelnõu aastani 2018. Seal on juttu kahest kõige suuremast väljakutsest, millega meie kriminaalpoliitika lähiaastatel silmitsi seisab. Üks neist on suur korduvkurjategijate arv.

40, 20, 30, 34, 48 – need arvud kõlavad nagu bingoloto võidunumbrid, aga seda nad ei ole. Ma seletan täpsemalt, mis need arvud on. Analüüsisime põhjalikult vanglast vabanenute ja ka teiste kriminaalkorras karistatute toimetulekut ja retsidiivsust pärast karistuse kandmist. Varem ei ole Eestis sellist retsidiivsusuuringut tehtud ning kindlasti me nendega jätkame. Muidugi, kui Riigikogu selleks meile eelarvest raha annab.

Esimesena jäi uuringust silma arv 40. Umbes 40% vanglast vabanenuist paneb aasta jooksul toime uue kuriteo. Õnneks on see arv aastate jooksul tasapisi kahanenud.

Ka teised loetletud arvud räägivad selget keelt. Kõik need väljendavad protsentides seda, kui palju isikuid paneb aasta jooksul pärast karistuse täitmist toime uue kuriteo. Kuritegelikumad on tähtaegselt vabanejad, kõige vähem kuritegelikud aga elektroonilise järelevalve alla vabanejad. 20% on karistatuid, kellele oli määratud elektrooniline järelevalve ja kes panid aasta jooksul toime uue kuriteo; 30% neid, kes sai tingimisi vangistuse; 34% enne tähtaega vabanenuid ning 48% neid, kes kandsid oma karistuse vanglas lõpuni. Nagu näete, tõmbab vangla kõige tugevamalt tagasi neid, kes oma aja lõpuni istuvad.

Siinkohal on paslik heita pilk ka erikoolidele, mida nimetatakse tihti vangla kasvulavaks või minivanglaks. Seda nimetust õigustab erikooliõpilaste retsidiivsusanõtaja. Uuringu järgi jätkab kümnest erikoolist lahkunud õpilasest kaheksa süütegude toimepanemist. Haridus- ja Teadusministeerium üritab erikoole sellest mainest vabastada. Pärast Puiatu sulgemist augustis jäi Eestisse kaks erikooli. Tulevikus peaks Kaagveres õppima 60 madala riskitasemega tüdrukut ja poissi ning Tapa erikoolis 40 kõrge riskitasemega tüdrukut ja poissi. Eelmisel aastal astuti esimesi samme erikooli kasvandike olmetingimuste parandamiseks: näiteks kolis Kaagvere erikool amortiseerunud mõisamajast remonditud hoonesse. Välja hakati töötama erikoolide arengukavasid, mis on plaanis kinnitada 2010. aastal, ja lihtsustati erikooli suunamist. Õpilased saavad logopeedi, sotsiaalpedagoogi ja psühholoogi abi. Nii et üht-teist tehakse.

Suurt muutust ei ole toimunud alaealiste komisjonidega. 2010. aastal luuakse alaealiste komisjonide koordineerimiskogu, mis hakkab lahkama komisjonide kvaliteedi küsimusi. Samuti on arutatud võimalusi, kuidas laiendada mõjutusvahendite pakkujate ringi. Vähemalt plaanid on olemas.

Analüüsisime vanglast vabanenute ja teiste kriminaalkorras karistatute toimetulekut ja retsidiivsust pärast karistuse kandmist. Kuritegelikumad on tähtaegselt vabanevad, kõige vähem kuritegelikud aga need, kes vabanevad elektroonilise järelevalve alla.

Erikoolide õpilaste retsidiivsusanõtaja on andnud põhjust nimetada neid koole vangla kasvulavaks. Seda olukorda on muutma asutud. Uuendamist vajavad ka alaealiste komisjonid.

Kriminaalpoliitikas on võtmetähtsusega eesmärgipärasus – muidugi ei kehti see vaid kriminaalpoliitika kohta. Ma ei peatu sotsiaal- ja hariduspoliitikal, mis on kuritegevuse ennetamisel esmatähtsad, vaid räägin konkreetsetest sammudest kuritegevuse ja retsidiivsuse vähendamisel. Toon välja neli sammu, millega 2009. aastal tegelesime. Need on: 1) narkoravi õigusrikkujatele; 2) elektroonilise järelevalve võimaluste laiendamine; 3) üldkasuliku töö küsimused ja võimalus määrata ÜKT ka väärteo eest ning 4) seksuaalkurjategijate ravi. Kõik need aitavad retsidiivsust vähendada. Ka esmapilgul väike samm viib kokkuvõttes eesmärgile lähemale. Muide, just eesmärgipärane kriminaalpoliitika 1960ndatel tõi Soome välja omaaegselt Vene mõjusfäärast ning ühendas ta Skandinaavia kriminaalpoliitikaga.

Aasta lõpus saatsime kooskõlastusringile eelnõu, mis käsitleb narkosõltuvusega kurjategijate ravimist. Sõltuvusravi on võimalik kahel juhul. Ühel juhul antakse kurjategijale valida vangistuse või sõltuvusravi vahel. Teisel juhul võib kriminaalmenetluse lõpetada, kui isik nõustub raviga. Vangistust asendav sõltuvusravi on põhimõtteliselt samasugune kui üldkasulik töö kuriteo asenduskaristusena. Eripäraks on see, et narkosõltlane peab olema ravi- ja rehabilitatsiooniprogrammis vähemalt üheksa kuud, sest lühem sõltuvusravi ei pruugi anda tulemusi. Ei tasu arvata, et sõltuvusravi tähendab kurjategijale sanatooriumituusikut. Vastupidi, statsionaarse ravi korral peab ta täitma kõiki talle pandud kohustusi ja tal on liikumispiirangud. Kui ta kohustusi ja piiranguid rikub, läheb ta vanglasse. Oleme ravi jaoks küsinud raha rahvusvahelistest allikatest ning saanud ka jaatava vastuse. Esiialgu on see suurepärane – asi saab käima lükatud. Kuid edaspidi peame seda ise rahastama.

Riigikogus on teisel lugemisel veel üks eelnõu, mille eesmärk on vähendada korduvkuritegevust ja vangide arvu. Sellega laiendatakse elektroonilise järelevalve kasutusvõimalusi ning luuakse võimalus kohaldada üldkasulikku tööd ka väärteo korral.

Elektroonilist järelevalvet on meil kasutatud 2007. aastast. Kui eelnõu välja töötati, kaaluti põhjalikult, mis sihtrühmade puhul see kasutusele võtta. Esmalt otsustati seda rakendada enne tähtaega vabanejatele. Kahe aastaga on paigaldatud 481 võru ja ebaõnnestujaid ehk valve tingimuste rikkujaid on olnud alla 10%. Ärge ajage seda sassi selle 20%-ga, mille enne tõiin – 10% on neid, kes rikuvad tingimusi võru kandmise ajal, aga 20% paneb hiljem toime uue kuriteo, kui võru on juba eemaldatud. Elektrooniline valve on ennast õigustanud ja täiesti põhjendatud on otsida uusi rakendusi. Eelnõu annab võimaluse asendada kuni kuuekuuline vangistus elektroonilise valveta ja kohaldada elektroonilist valvet täiendava käitumiskontrolli meetmena.

Tallinna ja Washingtoni sarnasusest ei saa just tihti kõnelda, aga jaanuaris ühendas meid 60-sentimeetrine lumekiht pealinna tänavail. Washington suunas kergemate kuritegude eest vanglasse mõistetud kurjategijad tänavatele lund rookima. See julge samm ei võidaks Eestis palju populaarsust.

Kuritegevuse ärahoidmise seisukohalt on tähtsad neli teemat: 1) narkoravi õigusrikkujatele; 2) elektroonilise järelevalve võimaluste laiendamine; 3) üldkasuliku töö küsimused ja võimalus määrata ÜKT ka väärteo eest ning 4) seksuaalkurjategijate ravi.

Elektroonilise järelevalve kahe kasutusaasta jooksul on see end hästi õigustanud: valvetingimuste rikkujaid olnud alla 10%.

65% Eesti inimestest ei taha töötada kollektiivis, kus on kriminaalse taustaga inimene. Muide, Washingtonis lund rookinud kurjategijad ei ole võrreldavad sellistega, kellele määratakse karistuseks näiteks üldkasulik töö. Vanglas on ikka karmimad kujud.

Justiitsministeeriumi analüüsi andmeil paneb vaid 11% üldkasulikule tööle suunatud kurjategijatest aasta jooksul toime uue kuriteo¹. Meenutan taas arve 20, 30, 34, 48. Nende kõrval on 11% vähe. Üldkasulikule tööle suunatakse enamasti kergemad kurjategijad – roolijoodikud ja vargad. Tööandjate tagasiside näitab, et ÜKT on väga hea alternatiivkaristus. Nimelt on tööandjad ÜKT tegijatega rahul, aga riik ise ja riigile kuuluvad ettevõtted on olnud tagasihoidlikumad tööandjad. Ilmselt on põhjuseks eelarvamused ja ka mugavus. Eelnõu, millega laiendatakse elektroonilist valvet, võimaldaks kohaldada üldkasulikku tööd ka väärtegade puhul. Väärteo ÜKT-l on tugev kasvatuslik tahk. Selmet konutada kongis, teeb inimene midagi ühiskonnale kasulikku, näiteks koristab tänavaid ja maanteeääri või sorteerib prügi. Loodan siiralt, et õiguskomisjon selle eelnõu menetlemisega tegeleb.

Nüüd veel ühest retsidiivsusega seotud teemast, mis on ühiskonnas elavat vastukaja tekitanud: seksuaalkurjategijatest ja nende ravist. Selle teemaga tegeleb Justiitsministeerium sel aastal veelgi põhjalikumalt. Seksuaalkuriteod moodustavad kogu kuritegevusest väikese osa – ca 1% –, ent need juhtumid on tihti õõvastavad. Seksuaalkurjategijate kohtlemise üle on maailmas viimasel ajal palju arutletud ning vangistuse vähese tulemuslikkuse tõttu on otsitud aktiivselt alternatiivseid võimalusi. Põhjamaades ja USA-s kasutatakse selleks ravivõtteid ja tulemused on julgustavad. Eestiski on juba loodud rida võimalusi seksuaalkuritegude ennetamiseks: näiteks lastega töötamise piirangud vastavaid kuritegusid toimepannud isikutele ja kohustus kontrollida lastega vahetult töötavate isikute tausta. Eelmisel aastal tõusis ministeeriumis teemaks kurjategijate ravi. Ma ei lasku siin detailidesse, aga juba praegu arvame, et sihtrühmana võiks kaaluda neid, kes on toime pannud seksuaalkuritegusid laste vastu. Nende puhul on uue kuriteo toimepanemise risk kõrge ning ilma ravita pole seda võimalik eriti vähendada. Ravi peab kindlasti olema vabatahtlik. Eesti häda on aga selles, et valdkonna eksperte on vähe. Ma ei liialda, kui ütlen, et kõik nad võib ühe käe sõrmedel üles lugeda ja ka siis jääb sõrmi üle.

Ekspertid ja ekspertiis on laiem teema. Nagu teate, liideti 2008. aastal kaks ekspertiisiasutust Eesti Kohtuekspertiisi Instituudiks. See oli väga õige samm. Juulis sai paika instituudi uue hoone nurgakivi ning ehitus edeneb jõudsalt. Nüüdisaegne võitlus kuritegevusega on eelkõige asitõendite kogumine ja analüüs, mistap kasvab aina ka eksperdi roll. Mida rohkem kasutatakse kriminaalmenetluses uusi ekspertiisiliike, seda vähem on vaja isikute põhiõigusi riivavaid meetmeid. Ballistika-, DNA- ja IT-ekspertiisid vähendavad tublisti tööd ülekuulamisruumides. Väga häid tulemusi on andnud DNA andmebaaside vahetus naaberriikidega. Nii saab Eestis sooritatud kuritegu lahenduse Soomes, Lätis või Leedus DNA-registri andmete abil. Näiteks andmevahetus nende riikidega on võimaldanud alates 2008. aastast lahendada 66 seni lahendamata tundunud kuritegu. DNA, biomeetriliste andmete ja sõrmejälgede automatiseeritud 24-tunnine

Tööandjad on üldkasuliku töö tegijatega rahul, aga riik ise ja riigile kuuluvad ettevõtted on olnud tagasihoidlikumad tööandjad.

Seksuaalkuritegusid on kogukuritegevusest vaid 1%, aga need on sageli õõvastavad. Viimastel aastatel on loodud rida võimalusi seksuaalkuritegude ennetamiseks: lastega töötamise piirangud ja tagatisvangistus. Eelmisel aastal tõusis päevakorda ka kurjategijate ravi.

¹ Täpsustatud andmetel 27%. Esialgsetes andmetes oli tegu andmetöötluse veaga.

vahetamine riikide vahel peab saama tegelikkuseks juba lähiaastatel – see tuleneb ka Euroopa Liidu nõukogu otsusest.

Tänapäeva kuritegevus on digitaalse ajastu kuritegevus. Rohkem kui 85 protsendi kuritegude puhul jääb maha mingis vormis digitaalne jälg või asitõend. Ometi võib IT-ekspertiise pidada üheks keerukamaks ekspertiisiliigiks üldse. Eelkõige seetõttu, et IT areneb metsiku kiirusega. IT-kuritegevuse kasvu näitab ka fakt, et arvutikelmuste arv on viimaste aastatega suurenenud, aga nii-öelda tavakelmuste hulk vähenenud. Esimest tuli sadakond juurde, teisi jäi sama palju vähemaks. Samas ei ole meil piisavalt uurijaid, kelle jõud teemast üle käiks. Meil on prefektuurides vaid kümme-kond vastava ettevalmistusega uurijat, aga vaja on vähemalt teist samapalju. Vahetada tuleks nii riist- kui tarkvara, et meie uurijad oleksid vähemalt ühe sammu kurjategijatest ees. Ja nii edasi. Ehk Tammsaare sõnadega: „Ajad on muutunud ja mõned üksikud ühes ajaga, suur hulk aga elab alles minevikus.“

Küberkuritegevusega võitlemisel paneme suuri lootusi rahvusvahelisele koostööle. Eriti koostööle Ameerika Ühendriikide FBI-ga, kes seni on näinud meis võrdväärset partnerit. Me tahame selle koostöö jätkumist ja süvenemist. Selleks peab Eesti valitsus ja parlament mõistma, et küberruum ja selle võimalused on võrratud, kuid nendega kaasneb ka risk – risk, et neid võimalusi kasutatakse mitte üksnes headel, vaid ka kuritegelikel eesmärkidel. Ning poliitikutel ja arvamusiidritel tuleb seda ka rahvale ausalt seletada, mitte aga minna kaasa ebaadekvaatse demagoogiaga, kuidas kuri valitsus tahab vabadust lämmatada, mutreid kinni keerata ja sõnavabadust jalge alla tallata. Kuritegevusega võitlemiseks peab riigis olema adekvaatne õigusruum ja kõrgelt haritud spetsialistid, kelle käsutuses on maailma parim tehnoloogia. See kõik on kallid, väga kallid.

Mida enam ühiskond panustab infokommunikatsioonitehnoloogilisse infrastruktuuri ja veebiteenustesse, seda rohkem vajab ta vastava haridusega inimesi. Naiivne on arvata, et kooliharidus annab kõigile patsiga poistele vankumatult õiged väärtushinnangud ja tööekspidamised. Ka parimad koolid ei suuda välistada, et nende kasvandikud ei asu kuritegelikule teele – näiteks ülemaailmsete kuritegelike ühenduste teenistusse, mis liigutavad väga suurt raha. Juba praegu mõõdetakse kuritegeliku maailma tulusid küberkuritegevusest miljardites. See on maailmas kõige kiiremini kasvav kuritegevus. Kahjuks on Eestist pärit ja siin koolihariduse saanud IT-spetsialistid ülemaailmse kurjategijate kuulsuste saalis – *Hall of Fame*'is. Kas oleksime kümme aastat tagasi võinud arvata, et Ida-Virumaa noormehed panevad toime ennekuulmatu varguse hästi turvatuks hinnatud Ameerika finantsasutustest? Muide, see kuritegu oli üks neist, mis sundis FBI-d oma tegevust ümber mõtestama. Kutsun üles igati toetama Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi IT-alase võimekuse tõstmist ja koostööd FBI-ga.

Küberkuritegudega on seotud ka Riigikogus teise lugemiseni jõudnud niinimetatud *grooming*'u eelnõu, mis kriminaliseerib seksuaalse eesmärgiga kokkulepped lapsealisesega kohtumiseks. Enamasti sõlmitakse sellised kokkulepped arvuti vahendusel ja praegu ei ole see Eestis karistatav.

Muudatus ei tähenda muidugi, et kriminaliseeritakse laste ja täiskasvanute normaalne arvutisuhtlus. Eelduseks on ikka see, et täiskasvanu eesmärk on panna lapsealisesega suhtes toime seksuaalse iseloomuga süütegu. Eelnõuga

IT-ekspertiise võib pidada üheks keerukaimaks ekspertiisiliigiks üldse, kuid ometi napib uurijaid, kelle jõud teemast üle käiks: kümme-konda asemel oleks vaja kaks korda nii palju. Vahetada tuleks nii riist- kui tarkvara, et uurijad oleksid vähemalt ühe sammu kurjategijatest ees.

Riigikogu menetletav nn *grooming*'u eelnõu kriminaliseerib seksuaalse eesmärgiga kokkulepped lapsealisesega kohtumiseks. See ei tähenda normaalset arvutisuhtluse takistamist: eelduseks on see, et täiskasvanu tahab panna lapse suhtes toime seksuaalse iseloomuga süütegu.

tõhustatakse ka alaealiste kaitset pornograafilistes teostes kasutamise eest ning tõstetakse karistuse ülemmäära lapsealise seksuaalse ahvatlemise eest seniselt ühelt aastalt kolmele.

Ma ei usu, et siin saalis on neid, kes ei pea identiteedivargust päris kuri-teoks. Igal juhul on see nüüd kuritegu ka seadusandja tahtel. Küll aga näeb nii mõnigi selles väljaspool seda saali sõnavabaduse piiramist. Novembris jõustus karistusseadustiku muudatus, mille järgi on teise inimese identi-teedi ebaseaduslik kasutamine karistatav. Näiteks kui kodanik Jüri avaldab kodanik Jaani nime all – kes juhuslikult vastutab ka Eesti riigi eelarve eest – üleriigilises päevalehes artikli ning teatab, et ülehomme Eesti kroon devalveeritakse, siis kahjustab ta Jaani mainet, riigi mainest rääkimata. Nüüd on võimalik Jürit selle eest karistada, eeldusel, et Jaan leiab samuti, et tema mainet kahjustati. Või teine näide: Mari on Eestis tuntud ettevõtja, kelle edu ei rõõmusta paari tema konkurenti. Nad otsustavad Marile vee peale tõmmata, hakates selleks Mari nimel pidama tema äripartnereid ja poliitikuid laimavat veebipäevikut. Selliste olukordade lahendamine riigi sunnijõuga pole mitte sõnavabaduse piiramine, vaid kaitsmine.

Hirm ja viha ei ole teineteisest kauged mõisted. Detsembris avaldati Euroopa Komisjoni uuring diskrimineerimise teemal. Eesti oli nende riikide napolis loetelus, kus vaid vähesed on langenud vihakuriteo ohvriks. See on hea, kuid õige oleks öelda, et ka üks selline kuritegu on liiast. Paar aastat tagasi näitas meie enda tellitud uuring, et rahvas ei ole uute sisserännanute vastu kuigi vaenulik. Ligi pooled vastanud (47%) nõustusid, et ühes riigis võiksid elada koos eri rahvustest ja rassidest inimesed. Aga 19% selle väitega ei nõustunud. Tervelt 34% vastanuist ei soovi töötada samas kollektiivis moslemiga. Arvata võib, et inimesed lihtsalt ei ole moslemitega kokku puutunud. Peame mõistma, et viha- ja rassismikuriteod võivad meile tulevikus tööd tuua ning seda tasub ennetada. Justiitsministeeriumi tellitud ja Tartu ülikooli magistrandi läbi viidud uuringust selgus, et võõraviha Eestis leidub, ja kõige enam Delfis – küllap sellele väljaandele omase provotseeriva teemapüstituse tõttu. Nii et asjal tasub silm peal hoida!

Rahvusvahelised organisatsioonid on asunud seda tüüpi kuritegudega võitlema. Mainin näiteks Euroopa Nõukogu ja OECE soovitusi riikidele ning Euroopa Liidu rassismi ja ksenofoobiat puudutavat raamotsust. Kui Eestis on põhirõhk rahvustevahelisel vaenul, siis mujal käsitletakse teemat laiemalt: nii võib vaen olla suunatud tervisest tingitud iseärasuse, religioosse suundumuse või isegi kodakondsuse vastu. Meiegi peame oma karistusõigust selles küsimuses ajakohastama. Praegu ei ole vihkamise või rassiviha otsesõnu karistust raskendav asjaolu. Justiitsministeerium soovib lähiajal avalikustada eelnõu, mille eesmärk on paremini kaitsta ühiskonda viha- ja rassismikuritegude eest.

Veel hirmust. Rääkisin eelmisel aastal põhjalikult leebusprogrammist ja kartellikuritegudest. Asjakohane eelnõu jõudis märtsis ka Riigikogusse ja on nüüd vastu võetud. Kahjuks on selle eelnõu puhul kõlanud väiteid, nagu hakkaksid massiliselt levima valekaebused. Valekaebusi pole vaja karta, sest nende esitamine on karistatav ja ka teiste riikide kogemused ei anna selliseks kartuseks alust. Igasugu valekaebajad peavad arvestama, et õigusriigis ei loo nad oma tegevusega ei endale ega oma ühendustele mingeid eeliseid, vaid neile langeb osaks ühiskonna hukkamõist ja teatud

Võitlus identiteedivarguse vastu pole mitte sõnavabaduse piiramine, vaid kaitsmine.

Eestis ei ole vihkamise või rassiviha praegu otsesõnu karistust raskendav asjaolu. Peame oma karistusõigust ses suhtes ajakohastama ning valminud on eelnõu, mis aitab kaitsta ühiskonda viha- ja rassismikuritegude eest.

tingimustel ka riiklik repressioon. Viis aastat pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga kuulen hämmastusega targutusi, nagu peaks valekaebajad ja valekaebused jääma igavesest ajast igavesti riigisaladuse kaitse alla.

Olgu siin kinnitatud: Eesti riik kaitseb kõigi vahendite ja võimalustega – see tähendab, et ka meie liitlaste vahendite ja võimalustega – inimesi, kes teatavad õiguskaitseorganitele plaanitavatest või ka juba toime pandud kuritegudest ja teevad kuritegevusega võitlemisel riigiga koostööd. Eesti riik ei kaitse ega toeta inimesi, kes kurjusest või omakasust kantuna esitavad riigiasutustele teiste peale valekaebusi või valetavad avalikkuses. Rääkimatagi moraalsetest kaalutlustest – ühiskond ei pea selliseks kaitseks sentigi panustama.

Ühe kuriteoliigi kasvu tõi majanduslangus siiski kaasa – ja see oli ka ennustatav. Paradoksaalselt on siin osaliseks põhjuseks uurijate ja prokuröride hea töö, sest rasked majanduskuriteod on selline kuriteoliik, et kui riik nendele tähelepanu ei pööra, siis registreeritud kuritegude arv jääbki väikeseks. Nendest kuritegudest ei anta teada nagu vargustest või röövidest. Seda, et politsei oma suutlikkust nende kuritegude uurimisel parandama on asunud, saab ainult tervitada – see on juba ammu kokku lepitu täitmine. Esimest korda registreeriti meil turumanipulatsiooni alane kuritegu, siseteabe väärkasutamise juhtumeid registreeriti varasema ühe asemel neli. Pankrotikuritegusid oli üle kahe korra rohkem kui eelmisel aastal: 59.

Lähenemiskeelu teema saatis meid terve 2009. aasta jooksul ja näikse saatvat selgi aastal. Eelmise aasta algul analüüsis Justiitsministeerium lähenemiskeelu küsimusi ja leidsime ridamisi vajakajäämisi. Oleme teemat arutanud regulaarselt ka siseministriga. Peamine probleem on selles, et kuigi lähenemiskeeldu on hakatud rohkem kasutama, määratakse seda ikkagi vähe. Saime teada, et kannatanud teavad lähenemiskeelust äärmiselt vähe; ootused lähenemiskeelule ei vasta tegelikele võimalustele ning on ka juriidilisi probleeme seoses inimese õigusega viibida temale kuuluvas elukohas. Me analüüsimme seda. Riigikogu Keskerakonna fraktsioon on teinud ettepaneku sanktsioneerida ajutise lähenemiskeelu rikkujat ja kohaldada lähenemiskeelu ajal elektroonilist järelevalvet. Justiitsministeerium põhimõtteliselt toetab seda ettepanekut, aga siin ei saa käituda uisapäisa. Oleme oma arvamuse saatnud Riigikogule, nii et ma ei hakka seda siin üle lugema. Kindlasti on see aga alanud aasta üks olulisemaid õigusteemasid Riigikogus. Seda ka seetõttu, et 2010. aasta esimese poole Euroopa Liidu eesistujamaa Hispaania on seadnud lähenemiskeelu teema üheks oma prioriteediks.

Teame, et lähenemiskeeldu määratakse enamasti perevägivalla puhul. Siin tasub tähele panna, et perevägivalda ei saa taandada soolise võrdõigusslikkuse küsimusele, ehkki see arusaam on üsna levinud. Statistikaameti uuring näitas, et perevägivalla ohvriks on langenud rohkem mehi kui naisi. Tõsi, mehed kannatavad pigem kergema ja naised raskema vägivalla all, kuid kindlasti ei ole tegu vägivaldaga ühe soo vastu. Ma ei ole ka seda usku, et probleemi lahendaks uus seadusesäte pealkirjaga „Perevägivald“, ehkki selliseid soovitusi tehakse pehmelt öeldes väga tungivalt. Need soovitajad kirjutavad ühe käega, et meil on liiga palju ja keerulisi seadusi, aga teises käes on neil pastakas, et uut paragrahvi luua.

Majanduskuritegude arv küll kasvas, ent osaliselt on siin põhjuseks õiguskaitsete hea töö: mida rohkem sellele kuriteoliigile tähelepanu pöörata, seda enam neid avastatakse.

Perevägivalla ja lähenemiskeelu teema saatis meid terve 2009. aasta jooksul ja näikse saatvat selgi aastal. Need teemad on aga märksa keerulisemad, kui avalikkuses sageli paista lastud.

Lõpuks väga tähtsast teemast – kriminaalmenetlusest. Meil kulub sellele ligi 2 miljardit krooni aastas; ühe kuriteo menetlemisele vähemalt kolm keskmist kuupalka. Kriminaalmenetlus tõepoolest ongi kallis, ent seda on vaja ka muuta ökonoomsemaks. Riigikogu on asunud menetlema Justiitsministeeriumis kogu möödunud aasta ette valmistatud eelnõu, mille eesmärk on leida sobivaimad riigi kulutused ühe kriminaalasja lahendamisele ja lühendada kriminaalasja läbivaatamise keskmist aega.

Ma ei peatu sellel eelnõul pikemalt. Küll aga rõhutan, et uue kriminaalmenetluse jõustumisega 2004. aastal langetati põhimõtteline valik ja liiguti eemale okupatsiooniaegsest inkvisitsioonilisest kriminaalmenetlusest. See oli õige ja demokraatlik otsus. Nüüd tuleb meil võistlevat kriminaalmenetlust arendada ja tugevdada. Just seda eesmärki teenibki Riigikogu menetluses olev eelnõu.

Tahaksin aga lõpetada tõdemusega, et ei minul, Justiitsministeeriumil ega valitsusel tervikuna ei ole õnnestunud ka 2009. aastal murda ühiskonnas valitsevat arusaama, et kriminaalmenetlus on riigijuhtimise element ja poliitiline abinõu. Ikka ja jälle kohtame häälekaid nõudmisi, miks ühe või teise küsimuse väljaselgitamiseks või probleemi lahendamiseks ei ole alustatud kriminaalmenetlust. Olgu siis tegu metsas vedeleva prügiga või segadustega mõne poliitiku eraõiguslikes suhetes. Tõsi, need häälekad nõudjad jäävad üsna tasaseks, kui neilt küsida, kuidas siis kriminaalmenetlus prügihunniku metsast ära viib? Kui küsida omavalitsustegestelt, kui palju on nad ebaseadusliku prügistamise juhtudel rakendanud haldusmenetluse seadusega loodud asendustäitmist ja kohaldanud sunniraha, vaatavad sageli vastu üsna nõutud näod. Ametiisikud pahatihti ei teagi, et sellised võimalused olemas on. Nii kuulubki aeg politsei survevestamiseks ja soigumisele, et karistused on leebed. Ja prügihunnik aina kasvab.

Edastan siin austatud parlamendile Keskkonnainspektsiooni peadirektori kunagise lubaduse, et kui tema asutus saab õiguse viia läbi kriminaalmenetlust, siis parandab see juba lähitulevikus keskkonnakuritegude avastamist ja toob rohkem süüdlasi kohtu ette. Elame – näeme. Selle õiguse andmine Keskkonnainspektsioonile oli kindlasti 2009. aasta oluline kriminaalpoliitiline otsus. Justiitsministeerium jääb huviga ootama, kas ootused täituvad ja lubadustest ka kinni peetakse.

Austatud Riigikogu! See on viimane valitsuse aruanne kriminaalpoliitika arengusuundade kuni aastani 2010 täitmise kohta.

Minu eelkäija, nüüdne Riigikohtu esimees Märt Rask vajutas kümme aastat tagasi õigele nupule ja suutis veenda Riigikogu nende arengusuundade kehtestamise vajalikkuses. Toona muutis see meie kriminaalpoliitika paradigmat. Riiklikule repressioonile tuginevalt ehk tagajärgedega tegelemise poliitikalt mindi üle kuritegevust ennetavale poliitikale. See ei ole olnud lihtne tee. Aga me näeme, et valitud tee hakkab tasapisi vilja kandma. Muutunud on ühiskonna väärtushinnangud, tekkinud on oma rahvuslik oskusteave – seda nii moodsa karistusõiguse kui vanglateenistuse vallas. Me oleme muutunud abisaajast abi andvaks riigiks. Üks Eesti vangla-

Kriminaalmenetlusele kulub ligi 2 miljardit krooni aastas; ühe kuriteo menetlemisele kolm keskmist kuupalka. Kriminaalmenetlus ongi kallis, ent seda saab ja tuleb muuta ökonoomsemaks.

Kriminaalpoliitika arengusuundade kehtestamine aitas muuta paradigmat: riiklikule repressioonile tuginevalt ehk tagajärgedega tegelemise poliitikalt mindi üle kuritegevust ennetavale poliitikale.

teenistuse ülesehitajaid, Peeter Näks, teeb sedasama praegu Euroopa Liidu egiidi all Albaanias.

Meil ei ole põhjust oma kriminaalpoliitika pärast kellegi ees häbi tunda. Pigem vastupidi. Meie põhjanaabrid soomlased alles kavandavad mitmeid kriminaalpoliitilisi samme, mis meil juba mitu aastat rakendatud on. „Vaatame, kuidas see asi Eestis korraldatud on,“ kõlab aina sagedamini kriminaalpoliitika eest vastutavate asutuste koridorides – ja seda mitte ainult meie lähinaabrite juures.

Valitsus on esitanud Riigikogu menetlusse aastate 2010–2018 kriminaalpoliitika arengusuunad. Loodame, et oleme sellel perioodil vähemalt sama edukad ja et kümne aasta pärast on Eesti viie Euroopa kõige efektiivsema kriminaalpoliitikaga riigi hulgas.

Täna tähelepanu eest!